

การดำรงอยู่ของการทอผ้าตีนจก ของชาวไทยเชื้อสายลาวครั้ง บ้านสระบัวท่า อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี

The existence of “Tinjak” weaver wisdom of Laotian lineage Thai (Lao Khrang) Ban Sa Bua Kam Amphoe Dan Chang Changwat Suphanburi

โกศล น่วมบาง¹, พัทักษ์ สิริวงศ์²

Koson Numbang¹, Phitak Siriwong²

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยวิธีปรากฏการณ์วิทยา มุ่งศึกษาเกี่ยวกับการทอผ้าตีนจก ของชาวไทยเชื้อสายลาวครั้ง บ้านสระบัวท่า อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรีทั้งลวดลายโบราณ และลวดลายปัจจุบัน มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาการดำรงอยู่ของการทอผ้าตีนจกของชาวไทยเชื้อสายลาวครั้ง อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี 2) เพื่อศึกษาและเก็บข้อมูลของลวดลายผ้าทอตีนจก อำเภอด่านช้าง ผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ ผู้ทอผ้าตีนจกจำนวน 5 คน ผู้นำกลุ่มสตรีผ้าทอ จำนวน 1 คน ผู้ดำเนินกิจกรรมการตลาดและการขาย จำนวน 1 คน ผู้ใช้ผ้าตีนจกลาวครั้งจำนวน 5 คน ใช้วิธีการศึกษาวิเคราะห์เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ใช้การสัมภาษณ์ แบบกึ่งโครงสร้างการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ถอดเทปจากการสัมภาษณ์ การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีวิเคราะห์การพรรณนาเพื่อสรุปความเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า การดำรงอยู่ของการทอผ้าตีนจก ของชาวไทยเชื้อสายลาวครั้ง บ้านสระบัวท่า มีความสามารถในการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ แต่มีปัญหาขาดคนที่มีความรู้และมีฝีมือในการทอผ้าตีนจกลายโบราณ การเก็บข้อมูลของลวดลายทอผ้าตีนจก และพบว่ามีการรักษาลวดลายผ้าทอลายโบราณมี 3 รูปแบบ การเก็บลายผ้าเก่า การขึ้นที่ทอผ้า และใช้ไม้ขัดลายเก็บไว้ และการบันทึกลงในกระดาษลายเส้นกราฟ

คำสำคัญ : ภูมิปัญญา, ผ้าตีนจก, ผ้าทอลายโบราณ

Abstract

This research is a qualitative research with phenomenology methodology used to study “Tinjak” weaver wisdom Of Laotian lineage Thai (Lao Khrang) Ban Sa Bua Kam Amphoe Dan Chang Changwat Suphan Buri. The offense anciently patterned and current patterns. The research aimed 1) to study the existence of “Tinjak” weaver wisdom of Laotian lineage, Thai (Lao Khrang) Ban Sa Bua Kam Amphoe Dan Chang Changwat Suphan Buri, and 2) to study and document the

¹ นักศึกษาปริญญาโท ภูมิปัญญา, คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร, Email: gosilpakorn@gmail.com

² รองศาสตราจารย์, ประจำคณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร, Email: innjun@yahoo.com

¹ Ph.D. Student Faculty of Management Science, Silpakorn University.

² Associated Professor, Faculty of Management Science, Silpatorn University.

pattern of “Tinjok” weaver wisdom in Amphoe Dan Chang Changwat Suphan Buri. The key informants consisted of five “Tinjok” women weaver officers and marketing and sales activities of of the five “Tinjok” weavers Users. The research method included a study and analysis of documents, related researches, interviews and a focus group action research process. The qualitative data was analyzed with contextual analysis.

The result showed that the existence of “Tinjok” weaver wisdom of Laotian lineage Thai (Lao Khrang) Ban Sa Bua Kam has the ability to generate products that can be sold; however, there are a lack of people with the knowledge and skill to weave Tinjok. In addition the research identified three origins of “Tinjok” weaver wisdom: Collection of old fabric, Collected on loom and recorded into line graph.

Keywords: Wisdom, Tinjok weaver, Ancient weaver

บทนำ

ผ้าทอพื้นบ้าน คือ ผ้าที่ทอขึ้นด้วยกี่ หรือหูก ที่มีอยู่ในแต่ละบ้าน ตามกรรมวิธีที่สืบทอดกันมาแต่โบราณ จากรุ่นสู่รุ่น ผ้าทอพื้นบ้าน หรือผ้าทอมือ จะมีความแตกต่างกันอย่างไรรู้ นั้นขึ้นอยู่กับกรรมวิธีการทอที่แตกต่างกันออกไป เช่น การทอเรียบ ๆ ไม่มีลาย เรียกว่า “ผ้าพื้น” การทอเป็นลวดลาย เรียกว่า “ผ้ายก” การทอเป็นลวดลายด้วยวิธีการ “จก” เรียกว่า “ผ้าจก” การทอเป็นลวดลายด้วยวิธีการ “ขิด” เรียก “ผ้าขิด” การทอเป็นลวดลายด้วยวิธีการ “มัดย้อม” เรียก “ผ้ามัดหมี่” (สยามภษา, 2555)

กรรมวิธีการทอผ้ามีการถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรม ที่น่าสังเกตคือกลุ่มชนที่มีความสามารถพิเศษในการทอผ้ามักเป็นกลุ่มชนที่มีเชื้อสายลาว ซึ่งอพยพเข้ามาในประเทศไทย ซึ่งบัดนี้ได้กลมกลืนเป็นคนไทย (ชนิดา ตั้งถาวรสิริกุล, 2541) ผ้าทอของกลุ่มชนชาติลาวครั้งมีความน่าสนใจในด้านของความสวยงามประณีต รวมถึงกรรมวิธีในการผลิต ที่มีทุกกรรมวิธีการทอในผ้าชิ้นหนึ่งผืน กล่าวคือ จะมีทั้งผ้าจก ผ้ามัดหมี่ และการย้อมที่ได้จากธรรมชาติคือตัวครั่งที่ให้สีแดง จึงเป็นที่มาของชื่อกลุ่มชน สิ่งเหล่านี้เป็นอัตลักษณ์ที่เด่นชัด (เสาวนีย์ อาริวงเจริญ และมรุส เวียงสีมา, 2556)

ลวดลายผ้าตีนจกชาวไทยเชื้อสายลาวครั้ง มีโครงสร้างสองลักษณะคือ

1. ลวดลายจกที่มีโครงสร้างเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน
2. ลวดลายจกที่มีโครงสร้างเป็นรูปหยักฟันปลา หรือภาษาถิ่นเรียกว่า เอี้ย

กลุ่มสตรีผ้าทอพื้นเมืองลายโบราณ บ้านสระบัวท่า ตำบลหนองมะคำมิ่ง อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นชุมชนชาวไทยเชื้อสายลาวครั้ง ซึ่งเดิมเป็นชาวลาวภูซังจากเวียงจันทน์ที่ถูกกวาดต้อนมาราชอาณาจักรสยาม และได้ย้ายมาประจำถิ่นในพื้นที่ อาทิ จังหวัดสุพรรณบุรี จังหวัดอุทัยธานี และชัยนาท เป็นต้น (คณิงนุช, 2537) การทอผ้าของลาวครั้งมีความสำคัญตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทอในครัวเรือนเพื่อเป็นเครื่องนุ่งห่มใช้ภายในบ้าน ใช้ในพิธีกรรม เช่น พิธีไหว้ผี บรรพบุรุษ และยังใช้เพื่อการศาสนา นอกจากนี้ยังทอผ้าเพื่อเป็นอาชีพหัตถกรรมในการค้าอีกด้วย (บุษบา หินธาร, 2557 : 132) การทอผ้าเปลี่ยนแปลงจากในอดีตจากการทอผ้าเพื่อนุ่งห่ม และใช้ในครัวเรือนเพียงอย่างเดียวสู่การทอผ้าเพื่อค้าขายและแลกเปลี่ยนผืนผ้าทอกันอยู่ก่อนแล้ว แต่เป็นการค้าขายแลกเปลี่ยนกันอย่างเรียบง่ายตามวิถีชีวิตที่เป็นอยู่ (ลัดดาวัลย์ ดุณาลม และปิ่นวดี ศรีสุพรรณ, 2558 : 209)

กลุ่มทอผ้าบ้านสระบัวก่า ได้รับการสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้ามาจากบรรพบุรุษที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้ง โดยนำฝ้ายที่ปลูกมาปั่นเส้นด้ายพร้อมกับย้อมสีธรรมชาติ แล้วจึงนำไปทอตามกระบวนการขั้นตอนจนเป็นผืนผ้าแล้วนำไปตัดเย็บเป็นเครื่องนุ่งห่ม ต่อมาได้มีการจัดตั้งกลุ่มทอผ้าขึ้น มีการพัฒนารูปแบบของลายผ้าสามารถนำมาประยุกต์ใช้ประโยชน์อย่างหลากหลาย ความหมายของลายผ้าที่ทางกลุ่มผลิต มีดังนี้ ลายขอชื่อ หมายถึงลายบ้านที่มีชื่อมีแป ลายขิดรอด หมายถึงลายที่ใส่แล้วเป็นสิริมงคล ลายขอดอกกรัก หมายถึงลายที่ใส่ไปไหนคนก็รัก ลายน้อย หมายถึงลายขอเล็กๆ และลายขอกระบวน หมายถึงลายที่แสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ของน้ำท่า

วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการดำรงอยู่ของการทอผ้าตีนจกของชาวไทยเชื้อสายลาวครั้ง บ้านสระบัวก่า อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี
2. เพื่อศึกษาและเก็บข้อมูลของลวดลายผ้าทอตีนจกของชาวไทยเชื้อสายลาวครั้ง บ้านสระบัวก่า อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี

วิธีการดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพบนรากฐานของกระบวนการแสวงหาความรู้ความจริงตามแนวฐานคิดแบบหลังปฏิฐานนิยม (Post-positivism) เพื่อศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคม และเข้าถึงของประสบการณ์ชีวิต (lived experience) ที่เกี่ยวกับองค์ความรู้ในการดำรงอยู่ พื้นที่ศึกษา คือกลุ่มสตรีผ้าทอพื้นเมืองลายโบราณ บ้านสระบัวก่า ตำบลหนองมะค่าโมง อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ (interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informants) คือ ผู้ทอผ้าในกลุ่มสตรีผ้าทอพื้นเมืองลายโบราณ

บ้านสระบัวก่า จำนวน 5 คน ผู้นำกลุ่มสตรีผ้าทอพื้นเมืองลายโบราณ บ้านสระบัวก่า จำนวน 1 คน ผู้ดำเนินกิจกรรมการตลาดและการขายผ้าทอพื้นเมืองลายโบราณ บ้านสระบัวก่า จำนวน 1 คน และผู้ใช้ผ้าตีนจกลาวครั้งจำนวน 5 คน

การรวบรวมข้อมูลจะประกอบด้วย 2 ส่วน ดังนี้
1) ส่วนแรกศึกษาเอกสารที่เกี่ยวกับความเป็นมาของผ้าทอในประเทศไทย 2) การสัมภาษณ์ผู้ทอผ้าโดยวิธีประวัติศาสตร์จากการสัมภาษณ์ (interview) โดยใช้การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมสำรวจสภาพพื้นที่อุปกรณ์สิ่งของเครื่องใช้ที่ปรากฏอยู่จริง ถอดเทปจากการสัมภาษณ์ มีการตรวจสอบคุณภาพของข้อมูลแบบสามเส้า (triangulation) โดยตรวจสอบความเชื่อถือได้ของข้อมูล เชิงประจักษ์ วิเคราะห์ข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูล และผู้เชี่ยวชาญด้านผ้าทอ ครบทุกประเด็นแบบองค์รวม

การหาคำตอบปัญหาการวิจัยจึงมีสองประเด็น ประเด็นแรกคือองค์ความรู้การดำรงอยู่ของการทอผ้าตีนจกของชาวไทยเชื้อสายลาวครั้งของกลุ่มสตรีผ้าทอพื้นเมืองลายโบราณ ประเด็นที่สองกระบวนการสื่อสารเพื่อการเรียนรู้และการถ่ายทอดมรดกในวิถีการทอเพื่อการดำรงอยู่เพื่อการยังชีพของสังคมเกษตรกรรมโดยผู้รับการถ่ายทอดมีความสนใจย่น และอดทน (สัญญาสัญญาวิวัฒน์, 2550: 63) ศึกษารูปแบบการถ่ายทอดความรู้ในชุมชนชนบทไทย โดยเริ่มจากความชำนาญเฉพาะสมาชิกในครอบครัว (ปฐมนิคมานนท์ 2535: 279-281) เพื่อตอบคำถามการวิจัย

ผลการศึกษา

การดำรงอยู่ของการทอผ้าตีนจกของชาวไทยเชื้อสายลาวครั้ง บ้านสระบัวก่า

การดำรงอยู่ของการทอผ้าตีนจกของชาวไทยเชื้อสายลาวครั้ง บ้านสระบัวก่า อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี พบว่า จากเดิมการประกอบอาชีพหลักด้วยการทำไร่ข้าว คือการทำเกษตร

แบบพีซีไร่ เหมือนกับการทำไร่ข้าวโพด เมื่อเสร็จจากฤดูทำนาไร่ จะมีช่วงเวลาที่รอฤดูการทำนาไร่รอบต่อไป จึงมาทำการทอผ้าในครัวเรือนเพื่อใช้สวมใส่ในพิธีกรรมต่าง ๆ จนมีภาคอุตสาหกรรมได้ขยายฐานมาในพื้นที่ ชาวบ้านเริ่มลดการทำไร่ข้าวและเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรม ทำให้การทอผ้าในครัวเรือนเริ่มลดลง อีกทั้งชาวบ้านส่วนใหญ่เห็นว่าเป็นการยุ่งยากในการทำผ้าทอมีกรรมวิธีที่หลากหลายขั้นตอน และต้องให้ความสำคัญในการเรียนรู้ ประกอบกับเสื้อผ้าสำเร็จรูปมีราคาที่ถูกกว่า (สุวดี ธนประสิทธิ์พัฒนา, 2542) แต่ขณะนี้ได้มีการรวมกลุ่มและฟื้นฟูการทอผ้าโดยมีหน่วยงานภาครัฐองค์การบริหารส่วนตำบลหนองมะคำโหม่งให้การสนับสนุน และได้ผลักดัน ผ้าตีนจก ให้เป็นหนึ่งในผลิตภัณฑ์ โอท็อป (OTOP) ของจังหวัดสุพรรณบุรี ปัจจุบันเส้นด้ายฝ้ายและเส้นไหมที่ใช้ในการทอไม่นิยมที่จะปั่นด้ายทั้งที่ทำจากฝ้าย และจากเส้นไหมด้วยทางกลุ่มเอง เนื่องจากเป็นงานที่ต้องใช้เวลา และขาดแหล่งที่ได้มาซึ่งผลิตภัณฑ์ขั้นต้น กลุ่มทอผ้าจึงรวมตัวเพื่อสั่งด้ายดิบจากกลุ่มทออื่น ๆ เช่น จังหวัดอุทัยธานี ชัยภูมิ เป็นต้น โดยทางกลุ่มทอผ้าจะนำมาย้อมสีเองเพื่อทำการทอเป็นตัวขึ้น และมีการสั่งด้ายฝ้ายมัดย้อมจากจังหวัดชัยภูมิ มาทอเป็นผ้ามัดหมี่มาทำเป็นตัวขึ้นเหมือนกัน

ภาพประกอบ 1 ด้ายฝ้ายดิบ และสีย้อมผ้าธรรมชาติ
ที่มา : โกลล น่วมบาง บันทึกภาพ

การทอผ้าของกลุ่มทอผ้ามี 2 ประเภท ประเภทแรกเป็นการทอผ้าชิ้น ซึ่งประกอบด้วยสองแบบคือการทอผ้าลาย เรียกว่าผ้ามัดหมี่ เพื่อการใช้งานทั้งผืนไม่มีการต่อตีนจกกับการทอเป็นผ้ามัดหมี่ที่มีหน้าผ้าสั้นลงเพื่อนำไปต่อด้วยผ้าตีนจก โดยจะทอเป็นสีต่างๆ เช่น สีเขียว ฟา น้ำเงิน และแดง เป็นต้น แต่โดยส่วนมากจะทอเป็นสีแดงเป็นหลัก เพราะเป็นสีที่เป็นอัตลักษณ์ของชาวลาวครั่ง ผ้าทอมัดหมี่หน้าผ้าสั้นจะนำมาต่อด้วยตีนจกและต่อหัวขึ้น อันเป็นเอกลักษณ์ของผ้าชิ้นตีนจก

ประเภทที่สองเป็นการทอผ้าตีนจก เป็นการทอมีวิธีและขั้นตอนที่ละเอียดและประณีต โดยลวดลายของผ้าตีนจก จะใช้ลวดลายจากลายผ้าดั้งเดิมมาเป็นต้นแบบ เรียกว่า ลวดลายโบราณ และมีการพัฒนาดัดแปลงมาเป็นลวดลายในปัจจุบันอีกด้วย

ผ้าตีนจกลวดลายโบราณ เป็นการนำผ้าลายโบราณที่คุณยายบุญ ภาพภักดี ได้เก็บไว้เป็นต้นแบบ จากภาพที่ 2 มีอายุกว่าร้อยปี เป็นผ้าที่เก็บสะสมมาจากรุ่นคุณแม่ของคุณยายบุญ มีอยู่สามผืน โดยการขึ้นลายในแต่ละครั้งจะสามารถทำได้เพียงสองผืน การจกจะไม่ใช้อุปกรณ์แต่จะใช้นิ้วมือในการจก การทอผ้าจกจะเป็นการจกจากด้านหลังคือ ลวดลายจะอยู่ด้านล่าง โดยการขึ้นจกรอบแรกจะใช้ไหมเส้นขัดเป็นการเดินเส้นไว้เพื่อเก็บลาย และนำเส้นไหมผูกเพื่อจกตามลวดลาย เมื่อทำเสร็จรอบแรกจะใช้ไหมเส้นขัดที่ดั้นไว้เดิมทำได้อีกหนึ่งรอบ ซึ่งการทำดังกล่าวจะไม่สามารถเก็บต้นแบบไว้ได้ เป็นการทำให้ใช้ประสบการณ์ของคุณยาย ทำให้ลวดลายโบราณสูญหายไป สีที่ใช้ในการจกจะมีสี ดำ เหลือง เขียว ขาว และแดง เป็นส่วนใหญ่

ผ้าชิ้นตีนจกของชาวลาวครั่งมีความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะ ประกอบกับความเชื่อเพื่อความ เป็นมงคลในการสวมใส่คือ มีส่วนหัวขึ้นเป็นผ้าเย็บต่อเพื่อปัดบริวารเฝ้า ส่วนที่สองเรียกว่าตัวขึ้น ส่วนใหญ่เป็นผ้ามัดย้อมทอเป็นผ้ามัดหมี่ ส่วนสุดท้ายคือตีนขึ้น เป็นผ้าตีนจกที่เป็นลวดลายที่สวยงามที่สุด เปรียบเสมือนกับคนที่มี หัว ตัว และตีนเวลา

สวมใส่ไปไหนมาไหนแล้วหัวไม่ขาดตีนไม่ขาด (นาง
ชั้นวิชัย, สัมภาษณ์. 2559)

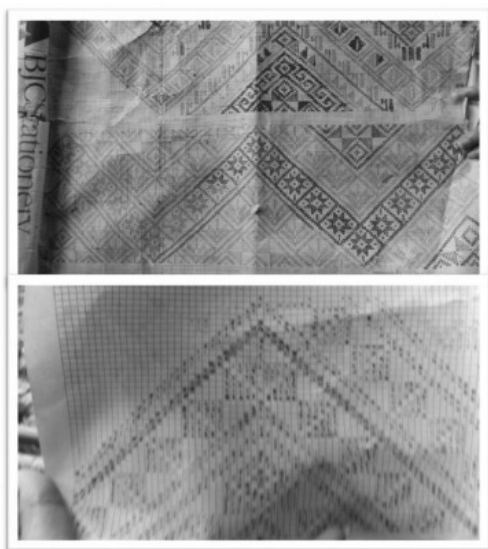
ภาพประกอบ 2 ผ้าตีนจกลายโบราณ และวิธีการจก
ที่มา : โกศล น่วมบาง บันทึกภาพ

อย่างไรก็ตามการถ่ายทอดลวดลายในการ
ทอ รวมถึงขั้นตอนวิธีการจกเพื่อการดำรงอยู่ของ
ผ้าชิ้นตีนจกถือว่าเป็นเรื่องยาก แต่ยังคงเป็นเรื่อง
ที่มีความจำเป็นอย่างยิ่ง การเก็บเพียงแต่ลวดลาย
บนผืนผ้าคงจะทำให้การดำรงอยู่ไม่สามารถเป็น
ไปได้ การบันทึกลวดลายจึงเป็นส่วนหนึ่งของการ
อนุรักษ์และการดำรงอยู่ของศิลปะผ้าชิ้นตีนจกของ
ชาวลาวครั้ง

ภาพประกอบ 3 แสดงส่วนของ หัว ตัว และตีนชิ้น
ที่มา : โกศล น่วมบาง บันทึกภาพ

คุณยายนาง (ภาพภักดี) ชั้นวิชัย ได้รวบรวม
ลวดลายของผ้าที่จกลงบนแผ่นกระดาษกราฟที่
สามารถบันทึกรายละเอียดของการจก โดยใช้เส้น
กราฟ เป็นเส้นยืน (แนวตั้ง) และเส้นพุ่ง (แนวนอน)
โดยแต่ละช่องใช้แทนเส้นฝ้ายสองเส้น ทั้งนี้จากการ
บันทึกลวดลายจะสามารถสร้างลวดลายใหม่ ๆ ลง
บนแผ่นกราฟได้เช่นกัน ตามแนวความคิดที่
สร้างสรรค์ขึ้นมา เป็นการพัฒนาลวดลายให้มี
เอกลักษณ์เฉพาะถิ่นได้ นอกจากการบันทึก
ลวดลายแล้ว การถ่ายทอดวิธีการทอ และการจกถือ
เป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด อีกทั้งเป็นส่วนที่ยากที่สุด
เช่นกัน เพราะต้องอาศัยใจรักในการทอ และความ
อดทนในการฝึกฝนอย่างยิ่ง

ภาพประกอบ 4 ลวดลายจากที่บ้านทึกลงใน
กระดาษกราฟ
ที่มา : โกศล น่วมบาง บ้านทึกภาพ

กลุ่มผ้าทอลายโบราณ บ้านสระบัวก่า ได้รวบรวมก็ทอผ้าไว้ในกลุ่ม โดยให้เป็นก็ทอผ้าเฉพาะคนของแต่ละคน เนื่องจากการทอผ้าใช้เวลาในการทอบางครั้งสามถึงสี่เดือน คุณกฐิน พานจัน ได้เข้ามาเรียนการทอผ้า และการทอตีนจก โดยปกติจะทำไร่อ้อย เนื่องจากมีโรงงานน้ำตาลเข้ามาดำเนินกิจการ ด้วยใจรักที่เห็นแม่ทอผ้า(ปัจจุบันเลิกทอ) และมีผ้าชิ้นตีนจกที่บ้านลายเก่าๆ ที่เคยมีก็ขายหมด จึงใช้เวลาว่างจากการทำไร่อ้อยมาเรียนรู้ ใช้เวลาหลายเดือน แต่ยังเรียกว่าเพิ่งเป็นขั้นต้นได้ ลวดลายที่ง่าย ๆ แต่ก็สามารถสร้างลวดลายเองได้ ซึ่งตอนนี้เรียนทำตีนจกโดยเฉพาะเพื่อนำไปต่อตัวขึ้น โดยเริ่มจากการขึ้นเครื่องเดินเส้นและเก็บลาย ถึงจะเริ่มการจกได้ (กฐิน พานจัน, สัมภาษณ์. 2559)

ภาพประกอบ 5 การศึกษาการทอผ้าตีนจก
ที่มา : โกศล น่วมบาง บ้านทึกภาพ

ผ้าทอตีน จกเดิมใช้เส้นด้ายฝ้ายมาทำการจก แต่ก็มีช่วงหนึ่งที่ใช้ด้ายไหมเทียมประดิษฐ์ให้สีที่สดกว่า สีเข้มกว่า ซึ่งขายดีอยู่ช่วงหนึ่ง แต่ในปัจจุบันกลับมานิยมการจกที่ใช้เส้นด้ายฝ้ายเหมือนเดิม ที่ให้ความเป็นพื้นบ้านมากกว่า กลุ่มผ้าทอลายโบราณ บ้านสระบัวก่า ได้เน้นใช้การจกด้วยเส้นด้ายฝ้ายเป็นหลักเพื่อไปต่อกับตัวขึ้น

การทอตัวขึ้นของกลุ่มผ้าทอลายโบราณ บ้านสระบัวก่า จะซื้อเส้นด้ายฝ้ายมัดหมี่ที่ย้อมสำเร็จมาทำการทอโดยใช้ก็ทอผ้าเฉพาะ การทอตัวขึ้นมัดหมี่ทำได้เร็วกว่าการทอตีนจกมาก เพราะไม่ต้องเก็บลาย จะใช้เวลาในการขึ้นเครื่องเพื่อทำเส้นยืนที่ละเอียดมาก การเดินเส้นพุ่งต้องมีการจับลายให้ดี แต่ก็เป็ลวดลายที่เกิดขึ้นเฉพาะผืนทั้งที่มัดย้อมมาเป็นลายเดียวกัน แต่การทอขึ้นลายจะมีการเหลื่อมกันตามเอกลักษณ์ของผู้ทอ อีกทั้งผู้ทอสามารถสร้างลายพื้นโดยใช้เส้นยืนสีต่างๆ เช่น เส้นยืนสีแดง เส้นพุ่งสีน้ำเงิน จะได้พื้นสีม่วงเหลืองๆ สวยงามมาก (ประมวล ภาพภักดี, สัมภาษณ์. 2559) ตามภาพที่ 6 เป็นภูมิปัญญาในการใช้สีผสมและสร้างจุดเด่นในผ้าทอขึ้นมัดหมี่ เมื่อนำมาต่อกับ

ตีนจกจะสร้างจุดขาย และสามารถทำการตลาดได้ ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญของการให้ผ้าทอลายโบราณ บ้านสระบัวเก่า สามารถดำรงอยู่ได้

ภาพประกอบ 6 การทอผ้าขึ้นมัดหมี่
ที่มา : โกศล น่วมบาง บันทึกภาพ

เพื่อเป็นการขยายการตลาด คุณชวรัตน์ เชาว์รัตน์ ทายาทรุ่นที่ 3 ของคุณยายบุญ ภาพภักดี จึงตัดสินใจลาออกจากงาน เพื่อมาพัฒนากลุ่มผ้าทอลายโบราณ บ้านสระบัวเก่า โดยการรวบรวมก็ทอผ้ามาไว้ที่กลุ่ม เพื่อให้คนทอผ้ามารวมกลุ่มกัน แต่ไม่สามารถรวมได้ทั้งหมด เนื่องจากพื้นที่จำกัด จึงมีก็บางส่วนที่อยู่ในแต่ละบ้าน จึงปรับเป็นศูนย์กลางในการรวมผ้าทอทั้งหมดที่ทางกลุ่มทอได้ และประสานกับองค์กรภาครัฐและเอกชน

ปัจจุบันผ้าทอลายโบราณ บ้านสระบัวเก่า ได้รับเป็นสินค้าโอท็อป ระดับสี่ดาว (ระดับห้าดาวคือส่งออกขายในต่างประเทศ) ของจังหวัดสุพรรณบุรี และในอนาคตจะเริ่มใช้เส้นไหมในการจกผ้าตีนจก เพื่อเข้าเป็นสินค้าที่ได้รับตรากรมหม่อนไหม อันจะ

เป็นการจะช่วยยกระดับสินค้า คุณชวรัตน์ได้ พัฒนาการประชาสัมพันธ์ผ่านเฟซบุ๊ก (Facebook) และงานแสดงสินค้าต่างๆ ที่มีโอกาสได้ไป ทั้งนี้ นอกจากมีผู้ซื้อทั้งสองช่องทาง จากเฟซบุ๊ก และงานแสดงสินค้า ยังมีผู้ซื้อมาเลือกชมและซื้อสินค้าที่กลุ่มผ้าทอลายโบราณ บ้านสระบัวเก่า คุณชวรัตน์ยังใช้กลุ่มทอผ้าที่นี้เป็นศูนย์การเรียนรู้ และการเยี่ยมชมการรวมกลุ่มทอผ้าตีนจกลายโบราณ ของลาวครั้ง

ภาพประกอบ 7 คุณชวรัตน์ เชาว์รัตน์ ทายาท
รุ่นที่ 3 กับลายผ้าที่ออกแบบ
ที่มา : โกศล น่วมบาง บันทึกภาพ

การพัฒนารูปแบบของผ้าทอก็เป็นหนึ่งในวิธีการเพื่อการดำรงอยู่ของทอตีนจกของลาวครั้ง โดยการขยายสาย และทบลายจก เพื่อให้ลายตีนจกมาขนาดใหญ่ขึ้น บางผืนทำการจกเป็นชิ้นทั้งผืนเป็นงานละเอียดและใช้เวลาทอมากกว่า 7 เดือนตามภาพที่ 8 ที่จะเห็นความสวยงามของลายชิ้นจก

ภาพประกอบ 8 ผ้าทอชิ้นจกทั้งผืน
ที่มา : โกศล น่วมบาง บันทึกภาพ

นอกจากนี้ทางกลุ่มยังมีการพัฒนาบรรจุภัณฑ์ เพื่อสร้างคุณค่าของงานผ้าทอตีนจก อีกทั้งยังช่วยส่งเสริมการตลาดผ้าทอชาวบ้าน ซึ่งเป็นอีกหนึ่งในผ้าทอของกลุ่มผ้าทอลายโบราณ บ้านสระบัวก่ำ โดยจะทำการบรรจุถุงซิปล็อค สามารถเก็บรักษา ผ้าทอได้เป็นอย่างดีอีกด้วย

ภาพประกอบ 9 บรรจุภัณฑ์ผ้าทอของกลุ่ม
ที่มา : โกศล น่วมบาง บันทึกภาพ

ด้วยลวดลายผ้าที่ทอและจกมีความงดงามและปราณีต มีความสละสลวยของสีที่ใช้ในการจก ผสมกับจินตนาการของผู้ทอ ทำให้สวมใส่ได้ทุกโอกาส (ณัฐภาณิชา เจริญสุข, สัมภาษณ์. 2559) ซึ่งนอกจากใส่สวมใส่แล้ว ยังเป็นของที่สะสมเพราะผ้าทอตีนจกมีคุณค่าด้วยตัวของผืนผ้าเอง

ทางวัดบ้านพุทไธสง หนองมะคำโหมง โดยพระครูวิสิฐสุวรรณคุณ (พระอาจารย์เสนห์) ร่วมกับชาวบ้านเชื้อสายลาวครั่ง ได้มีการเปิดศูนย์การสาธิตการทอผ้า โดยให้นักเรียนวัดหนองมะคำโหมงที่สนใจมาเรียนการทอผ้าด้วยวิธี “นำลายเก่า มาทำขึ้นใหม่” ซึ่งในปัจจุบันกลุ่มเด็กและเยาวชนได้เรียนรู้และได้รับการถ่ายทอดการทอผ้าตีนจกทางภูมิปัญญาในลักษณะ “ยายสอนหลาน” นำไปสู่การอนุรักษ์วัฒนธรรมการทอผ้า และการดำรงอยู่ของการทอผ้าตีนจกของชาวไทยเชื้อสายลาวครั่ง

การเก็บข้อมูลของลวดลายผ้าทอตีนจกของชาวไทยเชื้อสายลาวครั่ง บ้านสระบัวก่ำ

การเก็บข้อมูลของลวดลายผ้าทอตีนจกเริ่มจากวัฒนธรรมการถ่ายทอดในครัวเรือน จากย่าหรือยายสู่แม่ และถ่ายทอดสู่ลูกหลานตามลำดับ เป็นการเรียนรู้แบบตัวต่อตัว ให้ดูตัวอย่าง ทำให้ดูและให้ลองทำ (ณัฐกฤตย์ ติฐวิรุฬ, 2558) เป็นการเก็บรายละเอียดของงานศิลปะผ้าทอจากรุ่นสู่รุ่น การดำรงอยู่จึงอยู่ที่ตัวบุคคล หากขาดผู้รับการถ่ายทอด ลวดลายผ้าทอตีนจกมีโอกาสที่จะสูญหาย

ผ้าตีนจกลายโบราณ เป็นรูปแบบของการเก็บข้อมูลของลวดลาย ซึ่งในปัจจุบันหาได้ยาก และมีเพียงผู้สูงอายุในกลุ่มเก็บรักษาไว้ ถือได้ว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีค่ายิ่ง ตามภาพที่ 2 จะเห็นลวดลายผ้าทอโบราณที่แสดงให้เห็นถึงด้านหน้าและด้านหลังของการจก ซึ่งคงความละเอียดและปราณีต

ภาพประกอบ 10 การเก็บลายแล้วใช้ไม้เส้นขัด
ที่มา : โกศล น่วมบาง บันทึกภาพ

รูปแบบของการเก็บลวดลาย เป็นการเก็บลายแล้วใช้ไม้เส้นขัดไว้ และเก็บรักษาไว้ทั้งเส้นด้ายขึ้นรูป และไม้เส้นขัดไว้ การเก็บรูปแบบนี้จำเป็นต้องมีการรักษาอย่างดี ต้องระวังไม่ให้เส้นด้ายพันกัน และไม่ให้สัตว์หรือตัวแมลงมาทำลายเส้นด้าย อีกทั้งยังต้องคอยบำรุงรักษา และเปลี่ยนเส้นด้ายหากมีการชำรุด (สายชล เขาวรัตน์, สัมภาษณ์. 2559) โดยทางกลุ่มได้มีการเก็บแบบรักษาไม้ขัดเส้นไว้ และนำมาขึ้นกี่ทอผ้าเพื่อให้ผู้รับการถ่ายทอดได้มาฝึกฝนการจกผ้า

รูปแบบของการเก็บแบบที่สาม เป็นการลงลวดลายบนแผ่นกราฟ ตามภาพประกอบ 4 เป็นรูปแบบการเก็บลายที่สามารถถอดลักษณะไว้ได้อย่างยั่งยืน อีกทั้งผู้ที่มีความสนใจในการทำผ้าตีนจกก็ได้เริ่มการเรียนรู้จากลายในเส้นกราฟนี้ อีกทั้งยังสามารถสร้างลวดลายใหม่ๆ ที่ออกแบบด้วยผู้ทอเอง อย่างไรก็ตามการเก็บข้อมูลของลวดลายผ้าทอตีนจก เป็นเพียงส่วนหนึ่งของการอนุรักษ์ความเป็นผ้าทอตีนจกลายโบราณ ส่วนที่สำคัญคือการ

ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ที่จะต้องอาศัยลูกหลานที่มีความสนใจในหารทอผ้าตีนจกของกลุ่มผ้าลายโบราณ บ้านสระบัวท่า

สรุปผลการวิจัย

การดำรงอยู่ของการทอผ้าตีนจก ของชาวไทยเชื้อสายลาวครั้ง บ้านสระบัวท่า พบว่ามีความสามารถในการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ เป็นผลิตภัณฑ์ โอท็อประดับสี่ดาว จังหวัดสุพรรณบุรี และในอนาคตจะเข้าเป็นสินค้าที่ได้รับตรากรมหม่อนไหม แต่มีปัญหาขาดคนที่มีความรู้และฝีมือในการทอผ้าตีนจกลายโบราณ ผู้ทอส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุการสืบทอดจากแม่สู่ลูกกำลังขาดหายไป ส่วนใหญ่ออกไปทำงานที่มีรายได้แน่นอนตามโรงงานอุตสาหกรรมต่างๆ แต่อย่างไรก็ตาม ทางวัดบ้านพุทไธสน์หนองมะค่าโมง ได้มีการเปิดโรงเรียนการทอผ้า โดยให้นักเรียนวัดหนองมะค่าโมงที่สนใจมาเรียนการทอผ้า และสามารถมาบูรณาการ การเรียนรู้การทำทอผ้าตีนจกเพิ่มเติม

การเก็บข้อมูลของลวดลายทอผ้าตีนจกของชาวไทยเชื้อสายลาวครั้ง บ้านสระบัวท่า พบว่ามีการรักษาลวดลายผ้าทอลายโบราณมี 3 รูปแบบในการเก็บรักษา รูปแบบแรกเป็นการเก็บลายผ้าเก่าไว้เป็นต้นแบบ และอนุรักษ์ไว้ ซึ่งแต่เดิมชาวบ้านขายผ้าทอโบราณเกือบทั้งหมด โดยไม่รู้คุณค่าของลวดลาย รูปแบบที่สอง โดยการขึ้นกี่ทอผ้า และใช้ไม้ขัดลายเก็บไว้ ทำให้สามารถนำมาจกได้ง่ายขึ้น รูปแบบสุดท้ายเป็นการบันทึกลงในกระดาษลายเส้นกราฟ สามารถบันทึกได้มาก และทำสำเนาได้เป็นจำนวนมาก เป็นการเก็บข้อมูลของลวดลายทอผ้าตีนจกได้อย่างดี กระบวนการการรักษาลวดลายผ้าทอลายโบราณทั้ง 3 รูปแบบ เป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการอนุรักษ์ลวดลายทอผ้าตีนจกของชาวไทยเชื้อสายลาวครั้ง บ้านสระบัวท่า อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี

ข้อเสนอแนะในการวิจัย

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. กลุ่มผ้าทอลายโบราณ บ้านสระบัวท่าควรนำนักเรียนวัดหนองมะค่าโมงที่มาเรียนการทอผ้า มาบูรณาการเรียนรูการทำทอผ้าตีนจก และส่งเสริมให้เกิดรายได้ เพื่อเพิ่มคนทอผ้าตีนจกให้มากขึ้น

2. หน่วยงานราชการในท้องถิ่น ควรส่งเสริมและผลักดันให้ออกงานแสดงสินค้าให้มากขึ้น เพราะในปัจจุบันเป็นการทำงานของกลุ่มเป็นส่วนใหญ่

3. ทำการรวมกลุ่มชาวบ้านอื่นๆ สร้างบ้านสระบัวท่า เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างจริงจังและต่อเนื่อง เพราะมีกลุ่มชาวบ้านในท้องถิ่นหลายกลุ่ม เช่น กลุ่มทอผ้าขาวม้า ร้านกาแฟบ้านสระบัวท่า เป็นต้น

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้ มุ่งเน้นศึกษาเฉพาะปรากฏการณ์การดำรงอยู่ของการทอผ้าตีนจก ของชาวไทยเชื้อสายลาวครั้ง บ้านสระบัวท่า ควรมีการดำเนินการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาภูมิปัญญา และศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ และพิธีกรรมต่างๆ

เอกสารอ้างอิง

- คณินุช มียะบุญ. (2537). การปรับตัวต่อสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงของลาวครั้งที่บ้านโคก จังหวัดสุพรรณบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชามานุษยวิทยา ภาควิชามานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
- ชนิดา ตั้งถาวรสิริกุล. (2541). *สื่อสัญลักษณ์ผ้าลาวเวียงจันทน์*. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ณัฐกฤตย์ ติจวิรุฬ. (2558). การสื่อสารเพื่อการเรียนรู้และถ่ายทอดมรดกภูมิปัญญา. : *วารสารวิชาการนวัตกรรมสื่อสารสังคม* ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (6) ก.ค. - ธ.ค. 58 น.39 - 48
- บุษบา หินธารี. (2557). การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อหาแนวทางอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาผ้าทอลาวครั้ง. *วารสารปริชาต มหาวิทยาลัยทักษิณ* ปีที่ 27 ฉบับที่ 3 (ฉบับพิเศษ) 2557. น.132-144
- ปฐม นิคมานนท์. (2535). *การค้นหาคำรู้และระบบการถ่ายทอดความรู้ในชุมชนชนบทไทย* (รายงานผลการวิจัย). กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ.
- ลัดดาวัลย์ ตุนาลม และปิ่นวดี ศรีสุพรรณ. (2558). ยุทธศาสตร์การดำรงชีพของผู้หญิงไทดำ กลุ่มหัตถกรรมตำผ้าไหมเมืองคำ แขวงเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว. *วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี* ปีที่ 11 เล่ม 2 (2558) น.209-241
- สยามภาษา.(2555). "อัตลักษณ์แห่งผ้าไทย" สืบค้นวันจันทร์ที่ 30 มกราคม พ.ศ. 2555 จาก : http://siam-poosa.blogspot.com/2012_01_01_archive.html
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2550). ทฤษฎีสังคมวิทยา: เนื้อหาและแนวทางการใช้ประโยชน์เบื้องต้น. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. น.63
- สุวดี ธนประสิทธิ์พัฒนา. (2542). *การแต่งกายสตรีกับหัตถกรรมทอผ้าในสังคมไทย สมัยรัตนโกสินทร์*. กรุงเทพฯ : เงินทุนจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เติมนิพนธ์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี.
- เสาวนีย์ อาริฉะเจริญ และมธุรส เวียงสีมา.(2556). การศึกษาลวดลายผ้าทอโบราณของชนชาติลาวครั้ง บ้านหมอ จังหวัดอุทัยธานี. คณะอุตสาหกรรมสิ่งทอและออกแบบแฟชั่น มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร.